

Veřejné volba
(politické kolektivní rozhodování z
pohledu ekonomie)

VE - přednáška č.5

Osnova:

- pojem, význam, základní problémy tvorby kolektivních rozhodnutí
- hlasování, pravidla hlasování, střední volič, hlasovací paradox,
- Arrowův teorém nemožnosti
- role subjektů podílejících se na veřejné volbě v zastupitelské demokracii

Doplňková studijní literatura:

- ARROW,K.J.: Všeobecná ekonomická rovnováha: cíl, analytické prostředky, kolektivní výběr. Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny., *in. Jonáš, J. a kol.: Nobelova cena za ekonomii. Academia, Praha, 1993, str.125-147.*
- BUCHANAN,J.M.: Konstituce ekonomické politiky. *dto str.589-599.*
- BUCHANAN,J.M.:Veřejné finance v demokratickém systému. Computer Press. Brno 1998

motto: (Buchanan)

- Rozhodnutí, týkající se použití ekon. zdrojů činí vždy **jednotlivci**, občané, jednotlivě nebo ve skupinách. Činí tak nejméně ve dvou rovinách: za prvé jako kupující (prodávající) zboží a služeb v rámci organizovaného trhu a za druhé jako “kupující” (“prodávající”) zboží a služeb v rámci organizovaných politických procesů...

Politické rozhodování 1

- Politické rozhodování je komplexní a rozporuplný proces, mnohem komplikovanější než nepolitické rozhodování v rámci tržních vztahů.
- Vzhledem k rozdílné povaze těchto pravidel i základních cílů obou sfér se nemůže v politice uplatnit základní princip tržního výběru - soulad mezi soukromými náklady a užitky.

Politické rozhodování 2

- Nicméně v konečné instanci je to jednatel, kdo musí "volit", jak budou jeho zdroje použity, a to jak kolektivně, tak soukromě.
- Je to právě jednatel, který musí "rozhodnout" o rozsahu státního rozpočtu a o rozdělení rozpočtových prostředků mezi jeho jednotlivé položky.

podstata

- u veřejné volby jde o **vysvětlení individuálního chování** ve druhém zmíněném procesu, tedy v procesu kolektivního rozhodování (jinými slovy, proč a jak bude jednatel v konkrétní situaci volit a jak dopadne kolektivní rozhodování...)

Základní otázky (např.):

- Jak je určována výše výdajů na veřejně poskytované statky v demokratické společnosti?
- Jak přesně je reagováno na požadavky občanů?
- Existuje v demokratické společnosti lepší vymezení úrovně veřejných statků?
- Existuje postup, který lépe odráží priority jednotlivců ve společnosti?"

Soukromý mechanismus alokace zdrojů (znáte z mikroekonomie)

- ↗ metoda pro určení úrovně produkce privativních statků: cenová regulace
- ↗ ceny hrají důležitou roli při přenosu informací:
 - ↗ informace týkající se hodnoty a kvality různých komodit - tyto informace se týkají nákladů na výrobu a nedostatku komodit.

veřejné mechanismy alokace zdrojů

- ↗ informace prostřednictvím ceny je nahrazena
 - ↗ především hlasováním
- ↗ jak se provádí?
- ↗ co to znamená pro schopnost dosáhnout optimální alokace zdrojů?

Jak volí typický daň. poplatník?

- ↗ zjednodušeně předpokládáme, že bude hlasovat ve svém vlastním zájmu: spočítá si, jaké výhody mu přinese nový státní program a srovná je s tím, jak se mu zvýší výdaje...
- ↗ problém identifikovatelnosti užitek a nákladů

co ovlivňuje postoj jednotlivce k veřejným výdajům

- ↗ může mít veřejně poskytované statky „rád“
- ↗ úroveň příjmů a z toho plynoucí relativní vzácnost soukromých statků
- ↗ reálná podoba daňového systému, resp. způsob a podíl, jakým přispívá

neboli:

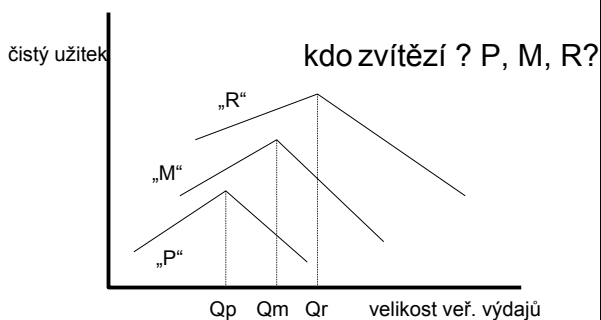
- V případě daní, kde by každý musel platit stejně, chudý jedinec dá pravděpodobně přednost **nižší** úrovni výdajů na veřejné statky, protože mezní náklady jsou pro něj vyšší (viz náklady příležitosti z nerealizované osobní spotřeby). Ale jestliže chudší jedinci platí méně než bohatší, potom mohou dávat přednost vyšší úrovni výdajů na veřejné statky.

rovnovážný stav

- Jak můžeme vysvětlit vznik rovnovážného stavu při hlasování jedinců s různými úrovněmi preferencí?
- příklad: Tři jedinci s různými preferencemi ve vztahu k úrovni veřejných výdajů, podílejí se stejně
 - vysoké
 - střední
 - nízké

tři různé preference

hlasování (většinové)

➤ varianta Qp proti Qm	➤ varianta Qm proti Qr
➤ výhodné jen pro „P“	➤ výhodné jednoznačně pro „M“ (1:0)
➤ „M“ jednoznačně preferuje „svou“	➤ „R“ jednoznačně preferuje „svou“ (1:1)
➤ pro „R“ je už lepší Qm, když se nehlasuje o jeho Qr...	➤ pro „P“ je už lepší Qm, když se nehlasuje o jeho Qp...
➤ Qm vítězí 2:1	➤ Qm vítězí opět 2:1

volič medián

- ↗ v příkladu je volič „M“ tzv. středním voličem, tj. voličem mediánem
- ↗ jeho preference se nachází uprostřed uspořádané množiny preferencí
- ↗ zastává ji sám (stejně jako ti ostatní), ale přesto zvítězí, protože vždy uspokojí alespoň polovinu voličů
- ↗ platí pro „jednovrcholové preference“

volební paradox

- ↗ nemusí být možné dosažení rovnováhy
- $A > B > C$
- $C > A > B$
- $B > C > A$
- ↗ $A : B \dots 2:1 \Rightarrow A$
- ↗ $B : C \dots 2:1 \Rightarrow B$
- ↗ $C : A \dots 2:1 \Rightarrow C$
- ↗ Neexistuje žádný vítěz
- ↗ Výsledek ovlivněn pořadím volby
- ↗ spojeno s vícevrcholovostí preferencí

Nabízí se otázka

- ↗ jaké jsou minimální podmínky, kterým se musí pravidlo společenské volby podrobit, aby bylo eticky přijatelné?
- ↗ Kenneth Arrow: *Social Choice and Individual Values*:

Arrowův teorém nemožnosti

- ↗ Existuje nějaký politický mechanismus pro tvorbu kolektivních rozhodnutí, který by splnil tyto podmínky?
- ↗ Arrow ukázal, že neexistuje. Tato poučka je nazývána Arrowovým zákonem (teorémem) nemožnosti, resp. Arrowovou větou.

Arrowovy podmínky 1

↗ *Předpoklad racionality*

↗ Pro libovolnou zadanou skupinu individuálních preferencí musí pravidlo společenské volby produkovat úplné a transitivní společenské uspořádání.

↗ **úplnost** - v každé dvojici alternativních společenských stavů je jeden z nich preferován před druhým, nebo je jejich vzájemný vztah indiferentní.

↗ **transitivita** IF $x > y$ AND $y > z$ THEN $x > z$

pokr.

↗ *Nezávislosti irelevantních alternativ*

↗ Společenská volba ze souboru alternativních sociálních stavů závisí pouze na uspořádání jednotlivců vzhledem k daným alternativám a nezávisí na ničem jiném.

↗ *Paretovský princip*

↗ Jestliže každý jedinec ve společnosti preferuje x před y , potom společenské uspořádání musí odrážet, že x je preferováno před y . Jestliže nejméně jedna osoba ve společnosti preferuje x před y a jestliže všichni ostatní členové jsou v této otázce indiferentní, potom musí společenské uspořádání odrážet skutečnost, že x je preferováno před y .

pokr.

↗ *Neomezená oblast*

↗ zahrnovat veškerá logicky možná individuální uspořádání

↗ *Nediktatura*

↗ Neexistuje takový konkrétní jedinec, striktně preferující x před y , pod jehož vlivem by celá společnost striktně preferovala x před y bez ohledu na preference ostatních jednotlivců.

Role subjektů

podílejících se na veřejné volbě zastupitelské demokracii

↗ politici (strany)

↗ byrokracie

↗ zájmové skupiny

 Politici

- investuje:
 - snaží se uhodnout přání voličů, aby byl zvolen znovu
 - ...
 - „přemáhá se“
- spotřebovává
 - prestiž
 - moc
 - peníze

 Byrokracie

- maximalizuje rozpočet, kterým vládne
- moc, prestiž, ocenění
- Parkinsonovy zákony
- minimalizuje riziko omylu, odpovědnosti
- „Malého hypotéza“

 Zájmové skupiny

- pokouší se snížit výdaje voličů spojené s volbami a získáváním informací;
- jsou primárním zdrojem informací a přes takto poskytované informace často ovlivňují veřejnost
- jako přímé či nepřímé úplatkářství (voliči musí být přesvědčeni, že užitek z voleb vyváží jejich obtíže s volbami spojené)